

Odborné vzdělávání ve Švédsku

Příloha je zpracována na základě publikace, kterou vydal Cedefop v roce 2009, kdy Švédsko předsedalo EU, a je doplněna o informace získané z jiných zdrojů.

Politický, sociálně kulturní a ekonomický kontext

Švédsko je konstituční monarchie s parlamentní demokracií. Od ústavní

reformy v roce 1974 má král čistě reprezentativní funkci hlavy státu a rozhodovací pravomoci má vláda. Ve Švédsku se platí národní měnou – korunou (*krona*).

Parlament (*Riksdagen*) je nejvyšší rozhodovací orgán země. Má jednu komoru s 349 členy, kteří jsou voleni přímou volbou každé čtyři roky (od roku 1971). Strana se dostane do parlamentu, získá-li alespoň 4 % hlasů celostátně, nebo 12 % v jednom volebním obvodu. Po většinu poválečného období byla u moci sociálně demokratická strana, kromě let 1976-82 a 1991-94, kdy vládla středopravá vláda. Po volbách v roce 2006 vytvořily koalici čtyři nesocialistické strany.

Švédsko je rozděleno do 290 obcí (*kommuner*) a 21 provinciálních zemských rad (*landsting*), včetně obce Gotland, která nemá vlastní zemskou radu. Významným rysem švédské správy je velká míra decentralizace administrativy, např. odpovědnost za předškolní, povinné a střední školské vzdělávání a za vzdělávání dospělých mají obce. Obce dostávají většinu z daní z příjmů.

Obyvatelstvo a demografie

Švédsko je čtvrtá největší země v západní Evropě s rozlohou 450 295 km². Od severu k jihu měří 1500 km. V roce 2008 činil počet obyvatel něco přes 9,25 milionu. Země je na severu řídko osídlena, v průměru třemi obyvateli na km². Přes 90 % populace žije v jižní polovině země, většinou ve třech hlavních městských centrech nebo kolem nich: Stockholm 1,8 milionu, Göteborg 800 000 a Malmö 500 000 obyvatel. Jazykový zákon (*Språklag*) z 1. července 2009 ustanovil švédštinu jako hlavní jazyk, vedle něj však existuje pět menšinových jazyků: finština, dialekty sámštiny, meänkieli (finština z údolí Torne), romština a jidiš.

Míra porodnosti klesla po hospodářské krizi počátkem 90. let a koncem 90. let dosáhla nejnižší míry všech dob – 1,5 dítěte na ženu. V posledních letech se míra porodnosti významně zvýšila a v roce 2008 přesáhla 1,9 dítěte na ženu. Průměrná očekávaná délka života se zvýšila na 78,7 let u mužů a 82,9 let u žen.

V nadcházejících letech bude ve Švédsku vzrůstat počet lidí ve věku nad 65 let. Odhaduje se, že počet

65letých a starších lidí vzroste z 1,5 milionu v roce 2005 na 2,2 milionu v roce 2025.

Demografické změny budou mít důsledky i pro odborné vzdělávání, protože do pracovních sil bude vstupovat relativně méně lidí, zatímco odcházet bude větší počet. To může vést k nedostatku kvalifikovaných pracovních sil, a proto bude zvláště důležité, aby výběr odborného vzdělávání odpovídal potřebám trhu práce.

Švédsko bude mít podle projekcí v nejbližších desetiletích jeden z nejnižších podílů starých lidí v Evropě (téměř o 5 % nižší než průměr ve 27 zemích EU v roce 2040). Je to převážně důsledek dvou faktorů: relativně vysoké míry porodnosti a relativně vysoké míry hrubé a čisté imigrace, která přináší do populace mladší lidi. I Švédsko však čelí vážným problémům s financováním sociálního státu a zajišťováním adekvátních kvalifikovaných pracovníků v nadcházejících desetiletích. Úloha odborného vzdělávání bude velmi důležitá pro zachování konkurenceschopnosti v kontextu stárnoucí společnosti. Znamená to zajistit, aby relativně menší populace v produktivním věku byla efektivně připravena přispívat ke zvýšení produktivity a k hospodářskému rozvoji.

Struktura populace podle věku ve Švédsku a v EU-27 v roce 2008 a projekce do roku 2050, v %

Věk	0-14		15-64		65+	
	SE	EU	SE	EU	SE	EU
2008	15,7	14,6	66,8	68,3	17,5	17,1
2010	15,3	14,5	66,5	68,1	18,2	17,4
2020	16,3	14,4	62,9	65,6	20,8	20,1
2030	16,2	13,6	61,3	62,9	22,5	23,6
2040	15,2	13,0	60,6	60,1	24,3	26,8
2050	15,2	13,1	60,1	58,1	24,7	28,8

Jednou z možností, jak se vyrovnat se stárnoucí populací, je imigrace. Dnes je přibližně 17 % obyvatel Švédska cizího původu v tom smyslu, že se sami, nebo oba jejich rodiče narodili v zahraničí. V roce 2007 imigrovalo do Švédska téměř 100 000 lidí, včetně skoro 16 000 navracujících se Švédů. Nejvíce lidí přišlo v roce 2007 z těchto zemí: Irák (15 200), Polsko (7525), Dánsko (5097), Somálsko (3781), Německo (3614), Rumunsko (2587), Finsko (2561), Thajsko (2548) a Norsko (2395). Vysoká míra imigrace si vyžádala zajištění hladkého přechodu do švédské společnosti. Obce mají podle zákona povinnost nabízet bezplatně kurzy švédštiny pro přistěhovalce (*Svenskundervisning för invandrare* – SFI). Po získání počátečních znalostí švédštiny se mnozí imigranti zapisují do středních odborných škol v rámci obecního vzdě-

lávání dospělých. Programy počátečního odborného vzdělávání pro dospělé zaměřené na imigranty kombinují odborné vzdělávání s vyučováním profesní švédštiny.

Migrace

	1991	1996	2007	2008
Imigrace	49 806	39 955	99 485	101 171
Emigrace	24 846	34 265	45 418	45 294
Čistý přírůstek	24 960	5 690	54 067	55 877

Ekonomika a indikátory trhu práce

Švédsko je závislé na mezinárodním obchodu a v roce 2007 tvořil export (více než z poloviny do států EU) 45% podíl na HDP. Od hospodářské krize na počátku 90. let zažívá Švédsko ekonomický růst překračující průměr EU a OECD posilovaný převážně exportem.

Od poloviny 90. let Švédsko kombinuje politiku nízké inflace (cílem jsou 2%) s rozváznou fiskální politikou. Investice do lidského kapitálu a rozvíjející se průmysl informačních a komunikačních technologií (IKT) a strojírenství jsou hlavní příčinou toho, že si ekonomika v posledních 15 letech vede v porovnání s ostatními zeměmi dobře. Míry růstu HDP obvykle překračovaly průměr EU.

Růst HDP ve Švédsku a v EU-27, 2004-2009

	2004	2005	2006	2007	2008	2009*
SE	4,1	3,3	4,2	2,6	-0,2	-4,0
EU	2,5	2,0	3,2	2,8	0,9	-4,0

* Odhad na základě projekce.

Předpokládá se, že míra zaměstnanosti ve výrobním průmyslu bude nadále klesat. Lze však očekávat velké rozdíly mezi jednotlivými sektory a podle hospodářských cyklů. Například zaměstnanost ve stavebním průmyslu se zvyšovala od rozmachu bytové výstavby v roce 2003 až do nástupu hospodářské krize na podzim 2008, kdy začala prudce klesat. Počty lidí zaměstnaných v zemědělství a lesnictví by měly do roku 2020 poklesnout o 50%. Počet zaměstnanců v soukromém sektoru by se měl zvýšit z 1,5 milionu v roce 2000 na 1,7 milionu v roce 2020. Zaměstnanost v sektoru veřejných školských, zdravotnických a sociálních služeb by měla celkově vzrůstat v závislosti na změnách v poptávce. Péče o staré lidi bude v příštích letech vyžadovat velké zvýšení v počtu personálu. Celková zaměstnanost ve veřejném sektoru se má v letech 2000-2020 zvýšit o 270 000, tzn. na 1,54 milionu.

Švédsko má vyšší míru nezaměstnanosti mladých lidí, než činí průměr EU. Vláda proto zavádí opatření, která mají za úkol zvýšit míru zaměstnanosti mládeže. Reforma byla zahájena 1. ledna 2009.

Míra nezaměstnanosti lidí ve věku 15-24 let ve Švédsku a v EU, 2005-2008, v %

	2005	2006	2007	2008
Švédsko	21,7	21,5	19,1	20,0
EU-27	18,3	17,1	15,3	15,4

Veřejné výdaje na vzdělávání jako podíl HDP ve Švédsku a v EU, 2005-2008, v %

	2005	2006	2007	2008
Švédsko	21,7	21,5	19,1	20,0
EU-27	18,3	17,1	15,3	15,4

Nejvyšší dosažené vzdělání obyvatelstva

Začátkem 70. let mělo 60% dospělých v produktivním věku ukončenu pouze povinnou školní docházku, tzn. (ISCED 1-2); jen 40% dospělých absolvovalo středoškolské vzdělávání a podíl obyvatelstva s vysokoškolským vzděláním (ISCED 5-6) činil méně než 10%. Švédsko má nyní relativně vysokou úroveň dosaženého vzdělávání ve srovnání s průměrem zemí OECD, zaostává však za vedoucími zeměmi, např. Kanadou. Ve vztahu k ostatním členským státům EU má nejvyšší podíl absolventů vysokých škol.

Obyvatelstvo ve věku 25-64 let podle dosaženého vzdělání ve Švédsku a ve 27 zemích EU v roce 2008

	ISCED 1-2	ISCED 3-4	ISCED 5-6
Švédsko	26	41	32
EU-27	28	47	24

Politický vývoj

Švédsko zažívalo až do podzimu 2008 období 5letého hospodářského růstu, který snížil míru nezaměstnanosti a dospěl k nedostatku pracovních sil v některých hospodářských odvětvích. Země řešila tento nedostatek částečně importem kvalifikovaných pracovních sil z nových států EU, zejména z baltských zemí a z Polska. Švédsko rovněž čelí demografickým změnám, protože trh práce opouštějí silné poválečné ročníky.

Odborné vzdělávání je charakterizováno vysokou účastí. Přes 98% absolventů základních škol pokračuje ve studiu na středních školách, polovina z nich v odborném vzdělávání. Všechny programy odborného vzdělávání nabízejí možnost pokračovat ve studiu na vysoké škole. Další vzdělávání umožňuje lidem starším 19 let dokončit si základní nebo střední školu.

Problémy politiky odborného vzdělávání

Dva nejnaléhavější úkoly této politiky jsou: zvýšit míru absolvování středního odborného vzdělávání, které umožňuje pokračovat ve studiu na vysoké škole, a připravit se na demografickou změnu. Ta bude vyžadovat lepší přístup dospělých k odbornému vzdělávání a přípravě (OVP). V současnosti vstupuje většina dospělých do OVP prostřednictvím obecního vzdělávání dospělých. V roce 2009 oznámila vláda novou iniciativu profesního vzdělávání dospělých (*Yrkes vux*), která má financovat vytvoření přibližně 21 000 dalších míst pro OVP dospělých v letech 2009-2011.

Byla jmenována řada vládních výzkumných komisí (*utredningar*), které zkoumají podmínky a problémy a

podávají doporučení. Následně se zavádí řada reform, jež mají učinit OVP atraktivnější pro mladé i dospělé.

Status OVP je třeba zlepšit, částečně kvůli důrazu kladenému na vysokoškolské vzdělávání (ISCED 5A a 6) v posledních letech. V současném systému integrovaného středního profesně orientovaného vzdělávání poskytují všechny programy oprávnění k vysokoškolskému studiu, mnozí zaměstnavatelé se však domnívají, že počáteční OVP je příliš teoretické a nepřipravuje žáky adekvátně pro trh práce. Reformy plánované na rok 2011 zaměří programy počátečního OVP více na profesní vzdělávání.

V roce 2002 vláda učinila z pilotního projektu kvalifikačního profesního vzdělávání (*Kvalificerad yrkesutbildning* – KY) stálý program. Tato forma postsekundárního OVP, které může být na úrovni ISCED 4B nebo 5B, by zvýšila status OVP a její vzdělávací cesty (včetně přenosu kreditů) by měly vést do vysokoškolského vzdělávání. Vysoké školy dosud váhaly s udělováním kreditů za studium KY. Šetření však ukazují, že zaměstnavatelé oceňují, že absolventi KY jsou připraveni pro trh práce, což se projevuje i v tom, že přibližně 90 % absolventů KY nachází zaměstnání vztahující se ke studiu. Od 1. července 2009 bylo KY reformováno.

Současné priority politiky OVP

- snížení míry nezaměstnanosti u mladých lidí; zvláště zranitelní jsou ti, kdo nedokončili střední školu. Reforma středního vzdělávání, by měla zvýšit podíl absolventů a lépe je připravit pro potřeby trhu práce;
- zvýšení míry absolvování středního počátečního OVP tak, aby se zabránilo sociálnímu vylučování a podporovala se integrace pomocí opatření kombinujících vyučování švédštiny pro imigranty s jinými kroky podporujícími integraci. Důležitá je i praktická příprava na pracovišti a kratší kurzy profesní přípravy;
- zvýšení kompetence učitelů a instruktorů i statusu učitelské profese je prioritní a podstatné pro kvalitu. Vzdělávání učitelů OVP je třeba reformovat tak, aby přitahovalo více lidí s dostatečnými kompetencemi ze světa práce. Vláda uvažuje o nové formě vzdělávání ředitelů škol tak, aby se zlepšilo vedení škol;
- zlepšení postsekundárního odborného vzdělávání (ISCED 4B a 5B) atraktivnější alternativou. Cílem je vytvořit jasnější struktury a stanovit konzistentnější linie řízení postsekundárních forem odborného vzdělávání. Všechny postsekundární formy odborného vzdělávání jsou zařazovány do společného rámce spravovaného novým úřadem pro profesní vysoké školy;
- vytvoření jasnějšího systému pro validaci, který bude přispívat k sociálnímu začleňování a uznávání kompetencí jednotlivců, k usnadňování vstupu na trh práce, k mobilitě mezi povoláními a k účasti na vzdělávání;

- odpovídání na potřeby jednotlivců ovlivněné hospodářskou krizí zvýšením počtu kurzů a programů počátečního a postsekundárního OVP pro dospělé, nabízených flexibilní formou a přizpůsobených individuálním potřebám.

Nedávné reformy vzdělávání

Od počátku 90. let byl celkový trend školské správy charakterizován delegováním pravomocí a decentralizací. Cílem je efektivně přidělovat prostředky podle potřeb regionů a obcí. Regionální a místní správy nyní mohou do určité míry samostatně nakládat se svými daňovými výnosy, tj. se státními subwencemi a daněmi.

Od zvolení nové vlády v roce 2006 je decentralizace doprovázena požadavky na lepší zajišťování kvality ústředními vládními orgány. Ty se vedle kvality zabývají též rovnými příležitostmi a podmínkami ve školách. Švédská školní inspekce (*Skolinspektionen*) dostala více prostředků, aby mohla častěji provádět inspekce a zavádět další opatření pro zajišťování kvality; nová agentura byla založena v říjnu 2008. Reformy středního vzdělávání, vzdělávání učitelů a postsekundárního OVP se budou též zaměřovat na kvalitu.

Politika OVP obecně směřuje ke zlepšování přístupu k OVP a ke spravedlivosti ve vzdělávání. Jde spíše o malé změny než o celkovou reformu, panuje však shoda v tom, že status OVP je třeba zvýšit tak, aby přilákalo více žáků. Vláda stanovila, že programy počátečního OVP by měly umožnit těm, kdo nechtějí pokračovat ve studiu na vysoké škole, aby se mohli soustředit víc na OVP a na vzdělávání na pracovišti. Reformy zvýší míru absolvování středního vzdělávání tím, že se udrží zájem žáků, pro něž jsou všeobecně vzdělávací předměty v plném rozsahu příliš náročné.

Dalším politickým trendem je shromáždit všechny postsekundární formy OVP pod jednou administrativní střešou nového úřadu pro profesní vysoké školy (*Myndigheten för Yrkehögskolan*) od 1. července 2009. Programy OVP podporované novým úřadem budou uspořádány ve spolupráci se zástupci světa práce.

Právní rámec pro OVP

Legislativní odpovědnost za vzdělávání (včetně OVP) má parlament (*Riksdag*) a vláda. S výjimkou vysoké školy zemědělských věd, která patří pod ministerstvo zemědělství (*Jordbruksdepartementet*), přípravy v zaměstnání, za kterou odpovídá ministerstvo trhu práce (*Arbetsmarknadsdepartementet*), vzdělávání armádních důstojníků (ministerstvo obrany) a policie (ministerstvo spravedlnosti) spadá veškeré veřejné vzdělávání pod jurisdikci ministerstva školství a výzkumu (*Utbildningsdepartementet*). To odpovídá za předškolní výchovu, péči o školní děti, povinnou školní docházku,

střední školy, samostatné školy, vzdělávání dospělých a lidové vzdělávání dospělých (*vuxenutbildning och folkbildning*), postsekundární školy, vysoké školy, výzkum a za finanční pomoc studentům.

Podle školského zákona (*Skollagen*) mají všechny děti a mladí lidé právo na stejný přístup ke vzdělávání bez ohledu na pohlaví, místo bydliště nebo sociální a ekonomické faktory. Vzdělávání má *poskytovat žákům znalosti a ve spolupráci s rodiči podporovat jejich harmonický vývoj v odpovědné bytosti a členy společenství*. Pozornost je třeba věnovat i žákům se speciálními potřebami. Školy s povinnou školní docházkou mohou být státní, obecní nebo samostatné (soukromé), většina žáků však navštěvuje obecní školy.

Učitelé a jiné zaměstnanecké organizace mají v rámci zákona o spolurozhodování (*Lag om medbestämmande i arbetslivet* – MBL, 1976) právo být informováni o všech plánovaných rozhodnutích, podílet se na nich a ovlivňovat je. Práva žáků jsou zakotvena ve školském zákoně, jejich praktická realizace je však určována lokálně. Vliv rodičů a žáků na řízení škol je zvyšován účastí v místních školních výborech. Všechny obce jsou povinny nabídnout absolventům povinné školní docházky do 20 let věku středoškolské vzdělávání. Pro přijetí do národního nebo speciálně navrženého programu musí žáci absolvovat v základní škole švédštinu, angličtinu a matematiku, nebo předvést ekvivalentní znalosti. Vybere-li si žák program, který není k dispozici v jeho domovské obci, má právo přihlásit se v jiné obci a domovská obec pak musí platit jeho náklady na vzdělávání (*Lag om kommuners skyldighet att svara för vissa elevresor*, 1991).

Profesní certifikace a kvalifikace jsou často spravovány sociálními partnery. Většina řemeslnických povolání není regulována vládou, ale společnými výbory zaměstnavatelů a zaměstnanců pro profesní přípravu, které řídí několik učebních profesí v zemi i certifikaci několika regulovaných povolání (např. elektrikáře).

Institucionální rámec: počáteční OVP

Počáteční OVP je nyní součástí integrovaného systému středních škol. Jako důsledek celkového trendu k decentralizaci odpovědnosti a rozhodovacích pravomocí prošel vzdělávací systém v posledních letech podstatnými změnami. V souladu s rozhodnutím parlamentu z roku 1991 byla odpovědnost za vyučující personál přenesena z centrálních úřadů na obce a místní školské úřady, které mají též za úkol organizovat a uskutečňovat školní činnosti. Reformy z roku 1991 také zavedly řízení škol podle úkolů a výsledků, s menší regulací a jasnějšími cíli. Dalším řídicím principem vzdělávací politiky je vytvářet prostor pro rozmanitost

a svobodu pro jednotlivé studenty vybírat si mezi různými druhy škol i mezi vzdělávacími cestami.

Většina obecních prostředků pochází z obecních daní, i když obce dostávají finance pro různé služby také ze státního rozpočtu. Školský zákon požaduje, aby každá obec stanovila místní školní plán (*skolplan*) popisující finanční, organizační, rozvojové a hodnotící činnosti každé školy. Školní plán by měl ukázat, jak obec hodlá naplňovat národní cíle stanovené pro každou školu. Správní úředník v každé škole musí stanovit místní plán práce (*lokal arbetsplan*) založený na národních cílech a na místním školním plánu. Plán práce by měl uvést aspekty, které nejsou obsaženy v národních směrnicích, a měl by být vytvářen v konzultaci s učiteli a dalším pedagogickým personálem školy. O použití učebních pomůcek rozhoduje škola nebo učitel. Samostatné školy, které poskytují vzdělávání ekvivalentní tomu, jaké poskytují veřejné školy, mají právo na subvence udělované podle stejných kritérií.

V současné době vláda definuje národní cíle a vůdčí linie, zatímco centrální a místní školské úřady společně s poskytovateli vzdělávání odpovídají za realizaci systému v souladu s národními cíli. V rámci směrnic stanovených vládou a spravovaných školským úřadem (*Skolverket*) mají poskytovatelé vzdělávání volnost v rozhodování o tom, jak mají provádět svou činnost a využívat prostředků. Centrální a místní úřady i jednotlivé školy musí systematicky sledovat a evaluovat vzdělávací činnosti vzhledem k celostátním cílům. Za obecná politická rozhodnutí o cílech, činnostech a financování vzdělávacího systému odpovídají společně parlament a vláda. Parlament schvaluje zákony a rozhoduje o financování školského systému. Vláda vydává nařízení, schvaluje kurikula a určuje všeobecná vodítka pro distribuci finančních prostředků na provoz.

Národní úroveň

Vládní agentury pracují nezávisle na ministerstvu školství a určují své priority v souladu s liniemi stanovenými vládou. Pod ministerstvo školství spadají dvě agentury, které odpovídají za OVP: školský úřad (*Skolverket*) a školní inspekce (*Skolinspektionen*).

Skolverket odpovídá za monitorování toho, zda jsou plněny národní cíle v předškolním, povinném a středoškolském vzdělávání a ve vzdělávání dospělých. Kromě toho vytváří školní dokumenty (např. sylaby, kurikula a kritéria známkování), podporuje vzdělávací programy pro ředitele škol a financuje rozvoj národních kompetencí učitelů a dalších pracovníků škol.

Hlavním úkolem školní inspekce je zkoumat kvalitu a výsledky vzdělávání v obcích a v samostatných školách a dohlížet na jejich činnosti.

Regionální/obecní úroveň

Obce (*kommuner*) odpovídají za vzdělávací činnost v rámci školského systému. Zákon o obecní správě (*Kommunallag*) z roku 1991 poskytuje obcím a zemským radám (*landsting*) možnost, aby si vytvářely své vlastní organizační struktury s různými výbory odpovídajícími za jednotlivé oblasti.

Péče o školský systém je největší a nejdůležitější povinností obecní správy. Ve školním roce 2008/09 patřilo do obecních školských systémů více než 16 milionů dětí a dospělých žáků. Většinu vzdělávání nižší než vysokoškolské úrovně poskytují obce. Soukromé „svobodné školy“ (*friskolor*) schválené státem mohou také poskytovat vzdělávání a jsou plně financovány obcemi (nesmějí požadovat školné). Bez ohledu na formu školy odpovídaly obce ve školním roce 2007/08 za (v závorkách je celkový počet žáků):

- předškolní vzdělávání šestiměsíčních dětí (97 587);
- devítiletou povinnou školní docházku pro děti ve věku 7-15 let (906 189);
- střední školy (navštěvuje je téměř 98 % věkové skupiny) včetně počátečního OVP (396 336);
- vzdělávání dospělých, včetně OVP a programů švédštiny pro imigranty (174 159);
- speciální vzdělávací programy pro děti, mládež i dospělé s mentálním postižením (28 023).

Zemské rady provozují tzv. lidové vysoké školy (*folk-högskolor*) a zodpovídají za některé středoškolské programy ve zdravotnických profesích, zemědělství a lesnictví. Zemské rady mohou spolupracovat se dvěma nebo více obcemi a utvořit společný výbor pro správu určitého úseku vzdělávání, např. středních škol.

Úkolem vzdělávacího systému až dosud bylo odstranit propast mezi odborným a všeobecným vzděláváním. V důsledku toho je zde integrovaný systém, který neodděluje žáky navštěvující různé programy, a i ve středních odborných školách jsou žáci povinni studovat společné základní vyučovací předměty.

Nová vláda zvolená v roce 2006 oznámila svůj záměr reformovat středoškolské vzdělávání. Byla vytvořena vládní komise, která měla za úkol zkoumat a doporučit způsob, jak nejlépe strukturovat střední školy (*gymnasier*) v budoucnosti. Komise v březnu 2008 předložila zprávu nazvanou Cesta budoucnosti – reforma gymnázia (*Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola*). Systém, který má být zaveden v roce 2011, obsahuje:

- všeobecně vzdělávací programy;
- profesně zaměřené programy bez stejných povinných všeobecných vzdělávacích požadavků jako je tomu v současném systému;
- programy učňovství.

Sociální partneři hrají významnou roli v počátečním OVP prostřednictvím poradních výborů pro profesně orientované programy ve středních školách. Společné výbory zaměstnavatelů a zaměstnanců pro profesní přípravu hrají důležitou roli i v certifikaci mnoha povolání na odvětvové úrovni.

Národní úroveň

V roce 2009 byl parlamentu (*Riksdag*) předložen návrh na založení profesních vysokých škol. Vysokoškolské profesní vzdělávání zahrnuje postsekundární profesní programy, které se nenacházejí ve vysokoškolském systému, včetně kvalifikačního profesního vzdělávání (KY), které se stalo pilířem postsekundárního OVP po schválení zákona o KY v roce 2001 (*Lag om kvalificerad yrkesutbildning*, 2001). Úřad pro profesní vysoké školy (*Myndigheten för Yrkehögskolan*) založený v červenci 2009 shromáždil veškeré veřejně financované postsekundární OVP v zemi pod jednou administrativní strukturou, což povede ke konzistentnějšímu finančnímu mechanismu a normám v postsekundárním OVP. Nahradiť dřívější úřad pro kvalifikační profesní vzdělávání a také převzal odpovědnost za dvě menší formy OVP pro dospělé – doplňující vzdělávání (*kompletterande utbildning*) a nástavbové vzdělávání (*påbyggnadsutbildning*) – od *Skolverket*, který si udržel celostátní odpovědnost za počáteční OVP pro dospělé prostřednictvím gymnaziálního vzdělávání dospělých.

Regionální/obecní úroveň

Regionální správa měla v OVP dospělých omezenou roli prostřednictvím výborů trhu práce (*länsarbetsnämnder*), dokud jejich úkoly nebyly začleněny mezi úkoly zprostředkovatelny práce (*Arbetsförmedlingen*) reformou, která vstoupila v platnost 1. ledna 2008. Příprava pro trh práce je ve skutečnosti poskytována lidem registrovaným u místních zprostředkovatelny práce (*arbetsförmedlingar*). Obce mají administrativní odpovědnost za počáteční odborné vzdělávání dospělých prostřednictvím gymnaziálního vzdělávání pod záštitou *Skolverket* a školní inspekce.

Sociální partneři

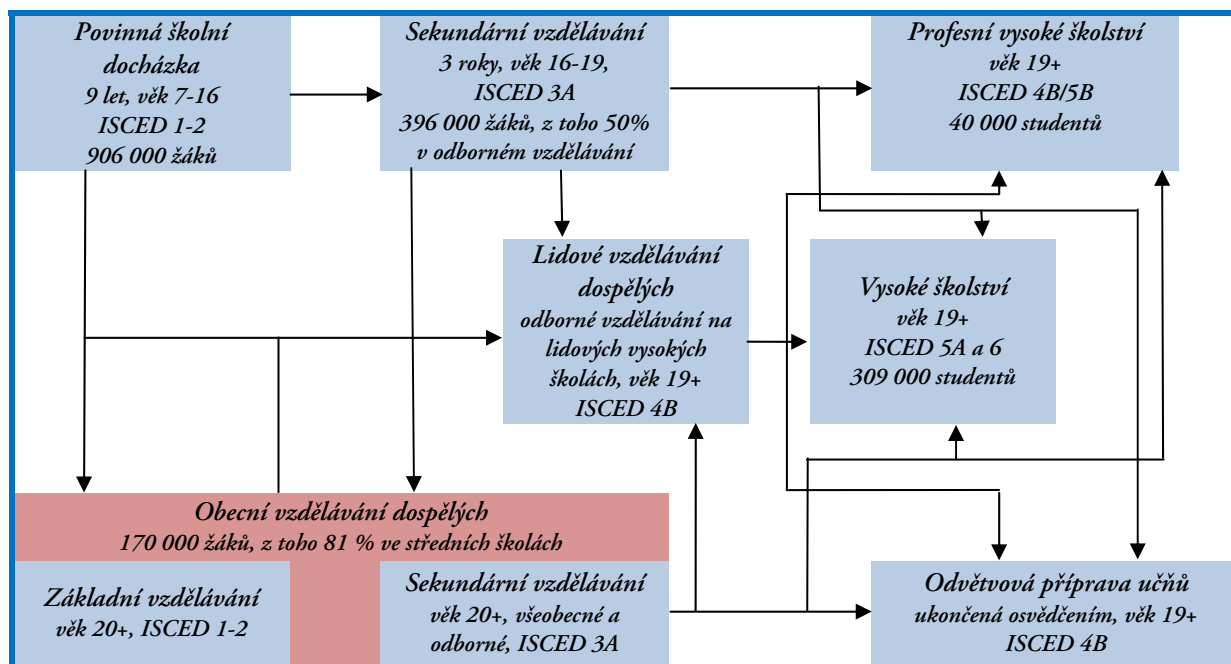
Sociální partneři hrají v odborném vzdělávání dospělých významnou roli, např. prostřednictvím spojených rad zaměstnavatelů a odborů pro profesní vzdělávání (*yrkesråd*) nebo kontrolou certifikace povolání na odvětvové úrovni. Celkově lze říci, že zatímco vzdělávání jako celek je rozvíjeno na základě rozhodnutí vlády, OVP pro dospělé je více ovlivňováno sociálními partnery. Proto značná část OVP dospělých není regulována vládou ani parlamentem, nýbrž je předmětem vyjednávání a místních řešení sociálních partnerů. To platí zejména o pod-

nikovém vzdělávání a různých formách profesní přípravy na pracovišti včetně odvětvově specifické přípravy učňů, do níž vstupují absolventi profesně orientovaného středoškolského programu.

Počáteční odborné vzdělávání a příprava

Švédsko má velmi rozvinutý systém vzdělávání dospělých, který kromě dalšího odborného vzdělávání poskytuje i kvalifikace, jež mladí lidé získávají v počátečním OVP.

V důsledku toho je obvyklé rozdělení na počáteční a další OVP ve švédském kontextu obtížně aplikovatelné. Obvykle se rozlišuje mezi počátečním OVP pro lidi do 19 let věku (*grundläggande yrkesutbildning*) a OVP pro dospělé, tzn. 19leté a starší (*yrkesutbildning för vuxna*). Toto rozdělení komplikuje skutečnost, že mnozí dospělí vstupují do odborného vzdělávání přes obecní středoškolské počáteční OVP pro dospělé.

Povinná školní docházka trvá devět let a obvykle začíná na podzim toho roku, ve kterém je dítěti 7 let, a končí na jaře toho roku, kdy žák dosáhne věku 15 let. Před zahájením školní docházky má většina dětí právo navštěvovat předškolní zařízení od jednoho roku věku.

Více než 98 % absolventů základní školy pokračuje ve studiu v tříletém gymnáziu, které nabízí profesně orientované a všeobecné vzdělávací programy. Obce jsou podle školského zákona povinny nabídnout absolventům základní školy (obvykle ve věku 15-20 let) středoškolské vzdělávání. Pro přijetí do gymnázia musí žáci v základní škole úspěšně absolvovat švédštinu, angličtinu a matematiku, nebo prokázat odpovídající znalosti. Obce musí poskytovat dostatečný výběr vzdělávání a pokoušet se sladit počet míst v různých programech s přáním žáků. Není-li program, který si žák vybere, k dispozici v jeho domovské obci, má právo přihlásit se v jiné obci. Je-li počet uchazečů o program vyšší než počet volných míst, vybírají se žáci podle závěrečných známek z povinné školní docházky. Absolvování teoretických/všeobecně vzdělávacích i profesně zaměřených programů zahrnuje společné základní kurikulum, které poskytuje odpovídající kredity umožňující vstup na vysokou školu. Navíc všeobecně vzdělávací a odborné

programy sdílejí několik společných základních kurzů a jsou zařazeny do kategorie ISCED 3A. V tomto ohledu je systém flexibilní, protože absolventi OVP mohou vstoupit přímo na trh práce, do postsekundárního vzdělávání či na vysokou školu.

Středoškolské programy, které jsou zaměřeny především profesně, musí poskytovat široké základní vzdělávání v rámci profesního pole i základ pro další studium (všechny středoškolské programy mohou vést do vysokoškolského vzdělávání). Profesně zaměřené programy musí v průběhu tří let střední školy nabízet alespoň 15 týdnů přípravy na pracovišti.

Střední školy mohou být regionální, obecní nebo samostatné. Ve školním roce 2008/09 navštěvovalo obecní školy zhruba 79,5%, samostatné školy 19,5 % a školy spravované provinciálními zemskými radami 1 % středoškoláků. Zvyšující se počet žáků navštěvuje samostatné školy, které jsou též plně financovány a nesmí vybírat školné. Studium zemědělství, lesnictví, zahradnictví a některých pečovatelských profesí probíhá ve školách provozovaných provinciálními zemskými radami ve spolupráci se dvěma nebo více obcemi.

Sylaby stanovují cíle kurzu i znalosti a dovednosti, kterých mají žáci při ukončení kurzu dosáhnout. Vláda

vydává sylaby pro všechny základní předměty; sylaby pro další předměty určuje školský úřad (*Skolverket*).

Školský zákon (*Skollagen*) rozšiřuje právo na vzdělávání dospělých. To je poskytováno v obecním vzdělávání dospělých (*Komvux*) nebo ve vzdělávání dospělých s potížemi v učení (*Särvux*).

Počáteční odborné vzdělávání na sekundární úrovni

Ve školním roce 2008/09 bylo v počátečním OVP na středních školách zapsáno 177 935 žáků, tzn. 49,5 % žáků středních škol v národních programech:

Název programu	% žáků
Dítě a volný čas – <i>Barn- och fritidsprogrammet</i> (využití volného času, pedagogické a sociální činnosti)	4,4
Stavebnictví – <i>Byggprogrammet</i> (plánování, stavby budov, malířství, pokrývačství)	4,7
Elektrina – <i>Elprogrammet</i> (automatizace, elektronika, elektrotechnika, výpočetní technika)	6,6
Energie – <i>Energiprogrammet</i> (obsluha a údržba, námořní technika, vytápění, ventilace, mrazírny)	1,1
Umění – <i>Eстетiska programmet</i> (umění a design, tanec, hudba, divadlo)	6,5
Dopravní prostředky – <i>Fordonsprogrammet</i> (letecká technika, karoserie, osobní a nákladní vozidla, stroje, doprava)	4,7
Obchod a administrativa – <i>Handels- och administration-programmet</i> (obchod a služby, turismus a cestovní ruch)	5,3
Řemesla – <i>Hantverksprogrammet</i> (různá řemesla)	2,7
Hotely a restaurace – <i>Hotell- och restaurangprogrammet</i> (hotely, restaurace a stravovací služby)	4,3
Průmysl – <i>Industriprogrammet</i> (místní specializace, přijímání žáků z celé země)	2,9
Potravinářství <i>Livsmedelsprogrammet</i> (místní specializace, přijímání žáků z celé země)	0,5
Media – <i>Medieprogrammet</i> (mediální produkce, polygrafie)	4,9
Využití přírodních zdrojů – <i>Naturbruksprogrammet</i> (místní specializace)	3,1
Přírodní vědy – <i>Naturvetenskapsprogrammet</i> (matematika a počítačová věda, ekologie, přírodní vědy)	12,5
Zdravotnictví – <i>Omvårdnadsprogrammet</i> (žádná národní specializace)	3,9
Společenské vědy – <i>Sambällsvetenskapsprogrammet</i> (ekonomie, kultura, sociální vědy, jazyky)	25,7
Technika – <i>Teknikprogrammet</i> (místní programy)	5,7

Poznámka: Všeobecné vzdělávací programy jsou vystínovány.

Školní a alternační počáteční OVP

Programy počátečního OVP jsou v současném systému založeném na reformě z roku 1994 navrženy tak, aby ve srovnání s dřívějším poskytovaly širší a hlubší znalosti. Úspěšné zakončení středoškolského programu jak všeobecně vzdělávacího, tak profesně zaměřeného splňuje požadavky pro vstup na vysokou školu. Většina vysokoškolských studentů však pochází ze čtyř všeobecně vzdělávacích programů. V současném systému mají žáci značnou možnost volby, pokud jde o obsah jejich vlastního vzdělávání a mohou si pro svůj program vybrat z řady základních i specifických předmětů.

V současnosti existuje celkem 17 národních programů, z nichž 13 je zaměřených profesně. Všechny programy jsou tříleté. Programy OVP obvykle tvoří z 85 % školní vyučování. Každý program se skládá z 2500 kreditů a všechny národní programy obsahují osm základních předmětů: angličtinu, hudební a výtvarnou výchovu, tělesnou výchovu a zdravotěvu, matematiku, přírodní vědy, občanskou výchovu, švédštinu (nebo švédštinu jako druhý jazyk) a náboženství. Základní předměty představují dohromady až 750 kreditů. V současném systému není vydáváno žádné závěrečné vysvědčení, žáci dostávají jen opis absolvovaných kurzů a dosažených známek.

Předměty specifické pro program, které jsou určovány vládou, zahrnují celkem 1450 kreditů. Profesně zaměřené programy obsahují přinejmenším 15 týdnů na pracovišti mimo školu, tzv. *Arbetsplatsförlagd utbildning* – APU. U čtyř programů – umění, přírodní vědy, společenské vědy a technika – tvoří příprava na pracovišti spíše volitelnou než povinnou složku. Poskytovatelé vzdělávání odpovídají za nalezení možností pro přípravu na pracovišti a zajištění dohledu nad žáky. Mnohé školy tvrdí, že kvůli tomu musí vynaložit velké úsilí. Možnosti uspořádání učení se na pracovišti se liší, protože školy jsou závislé na vztazích, které naváží se soukromými a veřejnými organizacemi a s místní podnikatelskou komunitou. Zajištění dostatečně kvalitního pracovního umístění může být obtížné, což zdůrazňuje význam sítě, kterou školy budují se sociálními partnery ve své obci. Dalším těžkým úkolem je zajistit, aby ti, kdo na žáky při přípravě na pracovišti dohlížejí, měli dostatečné pedagogické znalosti a mohli zajistit, že žáci získají na pracovišti pozitivní zkušenosti.

Většina programů má různé specializace, do nichž jsou žáci rozdělováni ve 2. a 3. ročníku. Školský úřad (*Skolverket*) určuje, které kurzy jsou pro národní specializace povinné.

Obce mohou kombinováním vyučovacích předmětů z různých programů skládat speciálně navržené programy (*specialutformade program*), které plní místní a regionální potřeby. Tyto programy musí obsahovat osm základních předmětů a projektovou práci a odpovídají národnímu programu, pokud jde o míru obtížnosti a počet hodin. Více než 42 000 žáků (10,6 % středoškoláků) bylo ve školním roce 2008/09 zapsáno do speciálně navržených programů.

Individuální programy (*individuella program*) se mohou lišit délkou a obsahem. Organizuje je každá střední škola pro žáky, kteří se nemohou účastnit národních nebo speciálně navržených programů, často kvůli nedostačujícím učebním výsledkům ve švédštině, angličtině a matematice. Úkolem těchto programů je,

aby žáky připravily na přestup do národního nebo speciálně navrženého programu. Jinak žáci obdrží závěrečný posudek (osvědčení), jakmile absolvují syllabus programu. Ve školním roce 2008/09 se individuálního programu účastnilo 31 532 (8 %) žáků, z nichž 7142 (23 %) bylo také připojeno k národnímu programu.

Přibližně 2800 žáků studovalo v programech mezinárodní maturity (*International Baccalaureate* – IB), tj. 0,7 % z celkového počtu 396 336 středoškoláků ve školním roce 2008/09.

Žák, který absolvuje profesně zaměřené vzdělávání ve střední škole, získá spíše všeobecné než specializované vzdělání a specializovanější dovednosti si často osvojuje až u zaměstnavatele. Absolventi střední školy nemají specifické kvalifikace částečně proto, že většina pracovních míst ve Švédsku kvalifikace nebo certifikát nevyžaduje. (Navrhovaný systém středního vzdělávání, který má být zahájen na podzim 2011, má opatření pro udělování středoškolského diplomu absolventům, kteří úspěšně splní všechny požadavky.) Pro několik povolání, která vyžadují profesní osvědčení (např. elektrikář nebo instalatér) musí žák absolvovat program podobný učňovství spravovaný paritními výbory pro profesní přípravu na odvětvové úrovni. Tyto paritní výbory vydávají tovaryšský certifikát (*Yrkesbevis*) pro mnoho oborů. Povolání ve zdravotnictví certifikuje ústřední úřad pro zdravotnictví a sociální věci (*Socialstyrelsen*).

Převládá názor, že střední škola by neměla být slepou uličkou, nýbrž prvním krokem v procesu celoživotního vzdělávání. Míra přechodu ze sekundárního do terciárního vzdělávání se v posledních desetiletích významně zvýšila – do tří let po ukončení střední školy pokračuje ve vysokoškolském vzdělávání téměř 45 % absolventů. V zásadě je počáteční odborné vzdělávání poskytováno na středoškolské úrovni a téměř výhradně (99 %) financováno z veřejných prostředků.

V posledních letech bylo založeno několik středních škol u podniků. Tento druh školy poskytuje více přípravy na pracovišti a vzdělávání je často přizpůsobováno potřebám podniků. Školy poskytují stejné základní vyučovací předměty a vydávají stejná osvědčení.

Učňovství

Panuje široká shoda o potřebě lepší návaznosti mezi výstupy vzdělávání a potřebami trhu práce. Mnozí tvrdí, že v posledních letech se ve Švédsku kladl malý důraz na OVP. Středoškolský systém platný od roku 2011 bude zahrnovat také program učňovství. Pilotní programy byly spuštěny v 2. polovině roku 2008.

„Moderní“ učňovství, které se opět stává součástí středoškolského vzdělávání po zhruba 40 letech, bude obsahovat přinejmenším 50 % přípravy na pracovišti,

přičemž učni mohou, ale nemusejí dostávat mzdu. Podobně jako žáci v nových profesně zaměřených programech ve středních školách od roku 2011, budou i učni dostávat středoškolský diplom o ukončení studia/profesní přípravy. Učni budou moci studovat základní předměty – švédštinu/švédštinu jako druhý jazyk, angličtinu, matematiku, společenské vědy, historii, náboženství a tělesnou výchovu – v omezeném rozsahu. Budou-li chtít pokračovat ve studiu na vysoké škole, mohou na střední škole studovat i další základní předměty, nebo si později doplnit své vzdělání v obecním vzdělávání dospělých (*Komvux*).

Zaměstnavatelé, kteří najmou učně a budou na ně dohlížet, dostanou ročně přibližně 25 000 SEK na učně na pokrytí nákladů na jeho zaměstnávání a na pracovníky, kteří na učně budou dohlížet. Celkově dá vláda stranou 500 milionů SEK v průběhu tří let, z toho 400 milionů půjde na pokrytí výdajů na zaměstnávání učňů a 100 milionů na jejich vedoucí. To pokryje financování 18 000 učňů v prvních 3 letech.

Obce, které zavedou učňovství, musí založit radu pro učňovství (*lärlingsråd*) se zástupci školy, hospodářství a odborových svazů tak, aby mohly reagovat na současné potřeby trhu práce. V navrhování programů je možná velká míra flexibility při plnění místních a regionálních potřeb, avšak učňovství na středoškolské úrovni musí plnit i celostátně stanovené cíle.

Počáteční odborné vzdělávání pro dospělé

Počáteční odborné vzdělávání poskytuje lidem od 19 let věku obecní vzdělávání dospělých (*Komvux*) i vzdělávací programy trhu práce. Kromě toho je poskytují i programy lidových vysokých škol (*Folkhögskolor*), postsekundárního vzdělávání (*Påbyggnadsutbildningar*) a doplňujícího vzdělávání (*Kompletterande utbildningar*). Většina těchto vyšších forem byla od 1. července 2009 přesunuta pod nový úřad pro profesní vysoké školy (*Myndigheten för Yrkehögskolan*). Ten bude zajišťovat vytváření logického rámce pro postsekundární neterciární odborné vzdělávání a přípravu (OVP).

Anna Konopásková

Pramen:

CEDEFOP. Vocational education and training in Sweden : short description. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2009. 70 s. (Cedefop Panorama series ; 180) ISBN 978-92-896-0619-6

*<http://www.cedefop.europa.eu/EN/publications/5045.aspx>
Též v němčině a ve francouzštině.*